

prof. zw. dr hab. Mariola Bidzan

Gdańsk, dn. 24 sierpnia 2016 r.

Instytut Psychologii

Uniwersytet Gdański

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Justyny Skotnickiej

Funkcjonowanie emocjonalne kobiet i mężczyzn uzależnionych od alkoholu w kontekście ich doświadczeń traumatycznych

napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Gabrieli Chojnackiej-Szawłowskiej, dokonana na podstawie uchwały Rady Wydziału Nauk o Zdrowiu z Oddziałem Pielęgniarstwa i Instytutem Medycyny Morskiej i Tropikalnej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego z dnia 30 czerwca 2016 roku.

W ostatnich latach nieco zmalało zainteresowanie polskich badaczy osobami uzależnionymi od alkoholu, chociaż sam problem uzależnienia nie znikł, a nawet w niektórych środowiskach wzrósł, dotyczy to także kobiet, także bardzo dobrze wykształconych, u których coraz częściej diagnozowane jest uzależnienie od alkoholu. W bogatej literaturze przedmiotu odnoszącej się do uzależnienia od alkoholu mało jest prac o funkcjonowaniu emocjonalnym osób uzależnionych od alkoholu w zależności od płci, a także prac podejmujących to zagadnienie w odniesieniu do ich doświadczeń traumatycznych, mogących mieć związek z ryzykiem rozwoju uzależnień. Niewielu badaczy zwraca uwagę na częste współwystępowanie diagnozy uzależnienia od alkoholu z doświadczeniami traumatycznymi.

Stąd z dużym zaciekawieniem sięgnęłam do rozprawy doktorskiej Pani mgr Justyny Skotnickiej, która właśnie problematyką funkcjonowania emocjonalnego zarówno kobiet jak i mężczyzn uzależnionych od alkoholu w kontekście ich doświadczeń traumatycznych zajęła

się w swoich badaniach.

Już w tym miejscu pragnę podkreślić, iż przedstawiona do oceny rozprawa doktorska jest przeze mnie oceniona bardzo wysoko, stanowi bowiem bardzo interesujący, a zarazem rzetelnie zrealizowany duży projekt badawczy.

Lektura rozprawy dowodzi, że Doktorantce problem, którym się zajmuje jest bliski, zna go dogłębnie i traktuje wielowymiarowo. Rozumie też, że uzależnienie od alkoholu, czy to w czystej postaci czy też we współwystępowaniu z PTSD jest procesem. Świadczy to z pewnością o tym, że recenzowana dysertacja jest ściśle związana z zainteresowaniami zarówno poznawczymi jak i praktyką kliniczną Pani mgr Justyny Skotnickiej, co uważam za duży walor umiejętności łączenia teorii z praktyką.

Dysertacja ma układ typowy, liczy 247 stron tekstu. Zwraca uwagę bardzo dobra proporcja rozprawy, 105 stron liczy część teoretyczna, pozostałe składają się na część empiryczną.

Ustosunkuję się zatem do poszczególnych części pracy, a z obowiązku recenzenta nakreślę swoje uwagi krytyczne. Mam nadzieję, że uwagi te przyczynić się mogą do udoskonalenia (i tak bardzo dobrej) pracy i oddania jej do druku, np. w formie cyklu artykułów lub monografii.

Dysertacja składa się z trzech rozdziałów teoretycznych, wprowadzających do rozdziału dotyczącego metodologii badań własnych, po którym następuje przedstawienie wyników, ich omówienie i dyskusja, podsumowanie wyników badań i wnioski oraz ograniczenia badań. Na końcu pracy Autorka zamieszcza streszczenie w języku polskim i angielskim, piśmiennictwo, z którego korzystała oraz załączniki (które stanowią: kserokopia decyzji Senackiej Komisji ds. Etyki Badań Naukowych przy Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Warszawie, wykorzystane do badań kwestionariusze, wywiad ustrukturyzowany i ankieta). Przyjęcie takiej struktury pracy jest zgodne z wymaganiami, stąd od strony formalnej rozprawa spełnia standardy stawiane pracom doktorskim o charakterze empirycznym.

Tytuł pracy w pełni odpowiada treściom w niej zawartym, jest stylistycznie i metodologicznie prawidłowy. Jednocześnie jest zwięzły i daje potencjalnemu czytelnikowi wskazówkę, jakiego obszaru eksploracji naukowej dotyczy dysertacja.

We *Wstępie* (3 strony) Pani mgr Justyna Skotnicka dokonuje skrótowego, chociaż całościowego wprowadzenia do problematyki, którą zajmuje się w pracy, podkreślając

wielowymiarowość zjawiska, które bada, co odnosi się nie tylko do poszukiwania czynników sprzyjających rozwojowi uzależnień, a także prowadzenia skutecznej terapii uzależnienia od alkoholu. Wskazuje, że jest to zjawisko o złożonej etiologii biopsychospołecznej.

Badaczka zwraca uwagę na wysoki procent występowania traumatycznych wydarzeń wśród osób uzależnionych od alkoholu, podkreśla, że doświadczenie traumatycznych zdarzeń stanowi także czynnik ryzyka rozwoju uzależnień.

Co ważne, zdaje sobie sprawę iż współwystępowanie tych dwu zjawisk jest również istotne nie tylko z powodu częstotliwości współlistnienia, ale też ze względu na bardziej złożone postępowanie kliniczne w odniesieniu do tych pacjentów. Związek pomiędzy doświadczeniami traumatycznymi a zaburzeniami wynikających z zażywania środków psychoaktywnych ma wpływ na leczenie. Takie osoby częściej są diagnozowane z powodu innych zaburzeń psychicznych, mają więcej problemów psychospołecznych i somatycznych, częściej korzystają z opieki zdrowotnej, a zarazem słabiej reagują na leczenie w porównaniu do pacjentów cierpiących jedynie na PTSD lub zaburzenia związane z zażywaniem środków psychoaktywnych.

Autorka we *Wstępie* opisała także skrótowo cel pracy, badaną grupę, metody badań, etapy analiz oraz najważniejsze wyniki. Dobrze wprowadza to czytelnika w zasadniczą część pracy. Chociaż niektóre informacje (np. wyniki) powtórzyła potem w streszczeniu. Stąd można by je pominąć w tej części rozprawy, bez jakiegokolwiek uszczerbku dla jej jakości.

Treści zawarte w pierwszym rozdziale o tytule: *Uzależnienie od alkoholu*, to bardzo udana próba osadzenia w dużej mierze psychologicznego celu pracy w jego biopsychospołecznym podłożu. Zawarto w nim podrozdziały odnoszące się do etiologii, statystyki występowania objawów uzależnienia, po czym Autorka przedstawia pojęcia i definicje uzależnienia, kryteria uzależnienia od alkoholu zgodne z obowiązującymi klasyfikacjami, alkoholizm jako chorobę, konsekwencje uzależnienia od alkoholu oraz koncepcje teoretyczne wyjaśniające mechanizm powstawania uzależnienia od alkoholu, uwzględniające czynniki biologiczne, psychologiczne, społeczne oraz - co niezmiernie interesujące i rzadko uwzględniane w tego typu projektach badawczych - duchowe; następnie koncentruje się na specyfice uzależnienia w zależności od płci i przedstawia możliwe formy oddziaływania terapeutycznego osób z alkoholizmem.

W drugim rozdziale – *Trauma i zaburzenie po stresie traumatycznym* – Doktorantka omawia zagadnienia związane z doświadczeniami traumatycznymi i PTSD, definiuje je i pokazuje ich

typologię w obowiązujących klasyfikacjach, przedstawia także epidemiologię doświadczeń traumatycznych oraz PTSD, czynniki ryzyka rozwoju zaburzeń potraumatycznych, wybrane biologiczne i poznawcze koncepcje teoretyczne wyjaśniające mechanizm rozwoju PTSD, a następnie pokazuje te zagadnienia w odniesieniu do uzależnienia od alkoholu.

W trzecim rozdziale Pani mgr Justyna Skotnicka skupiła się na *Problematyce funkcjonowania emocjonalnego*, rozpoczynając od przedstawienia zagadnienia emocji, począwszy od komponentów emocji, czynników je wywołujących, funkcji emocji aż do biologicznych, psychologicznych i społecznych aspektów funkcjonowania emocjonalnego. Następnie pokazuje funkcjonowanie emocjonalne osób w odniesieniu do: płci, uzależnienia oraz doświadczanej traumy, po czym zaprezentowała dotychczasowy stan badań nad inteligencją emocjonalną, empatią, depresją, stresem i kontrolą emocji u osób z uzależnieniem od alkoholu.

Zakres i dobór informacji zaprezentowanych we wszystkich trzech rozdziałach teoretycznych świadczy o bardzo dobrym rozeznaniu Autorki w pracach dotyczących omawianych zagadnień – Doktorantka sięga do literatury współczesnej, jak i klasyki, odwołuje się zarówno do bogatej (liczącej 333 pozycje), bardzo dobrze dobranej literatury światowej jak i polskiej. Choć brakuje w niej bezpośrednich źródeł dotyczących DSM-5, na którą to klasyfikację powołuje się w części teoretycznej. A te obecne są zarówno w języku angielskim, choćby American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM – 5*. Washington; London: American Psychiatric Publishing CZY

Rodriguez-Testal, J. F., Senin-Calderon, C., Perona-Garcelan, S. (2014). From DSM-IV-TR to DSM-5: Analysis of some changes. *International Journal of Clinical Health & Psychology*, 14(3), 221–231, a także w języku polskim, choćby

Morrison, J. (2016). *DSM-5 bez tajemnic. Praktyczny przewodnik dla klinicystów*. Kraków: Wyd. UJ; Gałęcki, P., Świącicki, Ł. (red.) (2015). *Kryteria diagnostyczne z DSM-5*. Edra Urban & Partner.

Należy podkreślić dużą wnikliwość Badaczki przy opisywaniu zagadnień teoretycznych jak również umiejętność krytycznego myślenia przy odnoszeniu się do istniejącego stanu rzeczy. Co istotne, Doktorantka pokazuje możliwe rozwiązania wynikające ze słabości niektórych badań, a zaprezentowany i zrealizowany przez Nią projekt badawczy jest w dużej mierze odpowiedzią na wysunięte zastrzeżenia.

Uważam część teoretyczną za zdecydowanie udaną syntezę dotychczasowych wiedzy dotyczącej problematyki funkcjonowania kobiet i mężczyzn uzależnionych od alkoholu w kontekście ich doświadczeń traumatycznych. Bardzo istotne jest to, że Badaczka nie tylko koncentruje się jedynie na negatywach, ale i pozytywnych aspektach traumatycznych wydarzeń, choćby potraumatycznym wzroście.

Część metodologiczna (składająca się z 4 rozdziałów) jest empiryczną odpowiedzią Autorki na brak badań obejmujących analizy porównawcze pomiędzy uzależnionymi kobietami a mężczyznami w zakresie takich zmiennych emocjonalnych jak depresja, inteligencja emocjonalna, poziom kontroli (tłumienia) negatywnych emocji (gniewu, lęku), czy oceny natężenia stresu związanego z własną sytuacją życiową w kontekście doświadczonej przez nich traumy.

Głównym celem podjętych przez Doktorantkę badań *jest próba uzyskania odpowiedzi na pytanie, czy istnieją różnice w funkcjonowaniu emocjonalnym osób uzależnionych od alkoholu w odniesieniu do płci i doświadczeń traumatycznych.*

Cel pracy jest wyraźnie określony i wypływa z wcześniej przyjętej podstawy teoretycznej.

Badania obejmują dużą populację kliniczną, obejmującą 240 osób, z czego 120 osób (w tym 60 kobiet i 60 mężczyzn) ze zdiagnozowanym uzależnieniem od alkoholu (stanowili oni grupę kliniczną) oraz 120 osób nieuzależnionych od alkoholu (weszły one w skład grupy kontrolnej).

W badaniach wykorzystano osiem metod badawczych: Skalę Kontroli Emocji (CECS), Skalę Odczuwanego Stresu (PSS-10), Inwentarz Depresji Becka (BDI), Skalę Inteligencji Emocjonalnej – Twarze (SIE-T), Skalę Empatii (TOE), Kwestionariusz Oceny Wydarzeń Traumatycznych (TAA-SR), Wywiad ustrukturyzowany sprawdzający obecność i nasilenie symptomów potraumatycznych (PTSD) według DSM IV, ankietę osobową.

Doktorantka uzyskała wiele ciekawych wyników. Potwierdzono m.in., że mężczyźni uzależnieni od alkoholu mają niższy poziom empatii emocjonalnej niż kobiety uzależnione od alkoholu, natomiast charakteryzuje ich wyższy poziom kontroli negatywnych emocji niż uzależnione kobiety. Ponadto, osoby uzależnione od alkoholu doświadczyły pierwszej traumy w młodszym wieku niż osoby nieuzależnione; mężczyźni uzależnieni od alkoholu doświadczyli większej liczby traum niż kobiety uzależnione od alkoholu.

Dowiedziano także m.in., iż poziom kontroli negatywnych emocji wśród osób uzależnionych od alkoholu, które doświadczyły traumy, nie jest istotnie wyższy niż wśród osób uzależnionych od alkoholu, które jej nie doświadczyły; kobiety uzależnione od alkoholu nie mają istotnie wyższego natężenia symptomów depresji od mężczyzn uzależnionych od alkoholu.

Jednym z najciekawszych wyników (choć na poziomie tendencji statystycznej) jest ten wskazujący, że *osoby uzależnione od alkoholu, które przeżyły traumę, przejawiają większą zdolność rozpoznawania emocji na podstawie twarzy niż osoby uzależnione, które nie doświadczyły traumy.*

Wyniki i wypływające z nich wnioski Doktorantka potrafiła bardzo wnikliwie omówić i - co niezmiernie cenne - przełożyć na propozycję oddziaływań praktycznych. Aplikacyjność uzyskanych wyników, w mojej ocenie, jeszcze bardziej zwiększa wartość recenzowanej pracy.

Wszystkie przeprowadzone badania nie budzą jakichkolwiek zastrzeżeń metodologicznych. Na realizację i przeprowadzenie badań uzyskano zgodę Senackiej Komisji ds. Etyki Badań Naukowych przy Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Warszawie. Procedura badań została przedstawiona wnikliwie, podobnie jak cel badań, pytania problemowe (tu pojawia się pytanie – czy są to pytania problemowe, problemy badawcze czy też pytania badawcze? To nie to samo, choć Autorka pojęcia te stosuje zamiennie), hipotezy i ich weryfikacja.

Wykorzystując dobrze dobrane, zasadne, metody statystyczne Autorka osiągnęła wyniki mające duże znaczenie zarówno dla teorii jak i praktyki psychologicznej.

Prezentując treści Doktorantka w umiejętny, rzetelny sposób krytycznie się do nich ustosunkowuje, jest w pełni świadoma ograniczeń dotychczasowych badań dotyczących penetrowanego problemu jak i pokrewnych, potrafi wyjaśnić ich przyczyny i znaleźć na nie antidotum, właśnie w postaci podjętego projektu badawczego.

Bardzo czytelnie przedstawione są wyniki badań. Prezentację wyników badań charakteryzuje duża dbałość o szczegóły. Szkoda tylko, że część tabel przygotowanych została według standardów APA-6, część zaś (tabele 12-14, 18-20, 22, 28-31) odbiega od nich.

Nie znajduję uzasadnienia dla wydzielenia jako oddzielnych rozdziałów 6 i 7, rozdział 6 - *Podsumowanie wyników badań i wnioski* liczy bowiem tylko 3 strony, a rozdział 7 -

Ograniczenia badań - jedynie 15 linijek (pół strony), rozdziały te mogłyby stanowić jeden podrozdział rozdziału 5., w którym mieściłoby się zarówno podsumowanie wyników jak i ograniczenia badań oraz wnioski.

Zaletą rozprawy jest dojrzałość prezentacji, wnikliwość psychologiczna, jak również duża świadomość ograniczeń podjętych badań.

Oceniając całościowo rozprawę doktorską należy podkreślić wagę podjętych problemów oraz to, iż przeprowadzone badania nie budzą zastrzeżeń natury metodologicznej. Uzyskane wyniki, poddane badawczej analizie, w pełni wypełniają oczekiwania recenzenta odnośnie do kwalifikacji poznawczej i poziomu rozprawy naukowej, w tym wypadku doktorskiej, pozwalając na bardzo pozytywną ocenę.

Dysertacja oparta jest na ważnych zarówno z praktycznego, jak i poznawczego punktu widzenia założeniach. Badania zostały zaplanowane i przeprowadzone wzorcowo.

Całość rozprawy, w tym dyskusja wyników potwierdza, że Doktorantka ma bardzo dużą wiedzę, która pozwala na szczegółową analizę uzyskanych wyników, dowodzi krytycznego, opartego na faktach sposobu myślenia Autorki. Zostały w tej części omówione wszystkie istotne dla opracowania wniosków wyniki. Opinie formułowane przez Badaczkę zawsze znajdują potwierdzenie w uzyskanych wynikach własnych, bądź w danych z literatury. Wnioski znajdują pełne uzasadnienie w uzyskanych wynikach. Praca napisana jest ładnym językiem, jednocześnie syntetycznym i zwięzłym.

Podsumując, stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji dysertacja Pani mgr Justyny Skotnickiej pt. *Funkcjonowanie emocjonalne kobiet i mężczyzn uzależnionych od alkoholu w kontekście ich doświadczeń traumatycznych* w pełni spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim zgodnie z *Ustawą o tytułach i stopniach naukowych* z dnia 14 marca 2003 r., art. 31 (Dz. U. nr 65 poz. 595 z późn. zm.).

Mam więc zaszczyt przedstawić Wysokiej Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu z Oddziałem Pielęgniarstwa i Instytutem Medycyny Morskiej i Tropikalnej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego wniosek o dopuszczenie Pani mgr Justyny Skotnickiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.